

לידת השבטים: המלחמה בין האמהות והשטן

הענין תמוה שהקב"ה כאלו יעניש ויקנתר בני אדם בכדי שיתפללו אליו, זה דבר הצריך ביאור.

ונראה לפי פשוטו, שהטעם העיקרי לעקירת האמהות היה משום תפקידן כאמהות, כלומר מה שיש להם את התואר 'אמהות' זה דבר תמוה, שהרי כל אשה היא אם ומה מיוחד באמהות, אלא הפשט הוא שכל אשה לפי דרך הטבע היא אם, היא נשאת לבעלה ויש להם ילדים וזה דרך בריאת העולם בקיום מצות פו"ר ומצות לשבת יצרה, אבל האמהות הידועות לנו בשם שרה רבקה רחל לאה, אף שגם הם היו כרוב הנשים שצריכות לילד, אבל אצלם היה עיכוב מיוחד שלא יוכלו לילד וממילא נהיו עקרות, והיינו שכח העיכוב שלהם ניטל מהם לא משום שהיה משהו לא תקין בגופם ובאברי ההולדה שלהם, אלא התהליך הפשוט של עיכוב ולידה ניטל מהם בדוקא משום שהם עתידים להוליד את הדור החדש שיקרא בשם ה' ושמפתקידו יהיה לתקן עולם במלכות שכי, אבל זה לא דבר קל כלל וכלל, כי בשביל זה יצר הקב"ה כבר בששת ימי בראשית כח נגדי, שאפשר לכנותו בשם כח הטומאה, כוחות החשך, או בקיצור השטן, שתפקידו לעשות כל מה שיכול לעצור, להפריע, להאיט, את התהליך תיקון העולם במלכות שכי, שתכנית הבריאה היה שלאחר בריאת האדם יבאו האדם להכיר את בוראו ולקבל עליו את מלכותו, והמהלך בזה היה שבחר באברהם, אשר בחרת באברם וגו', וזיווג לו את שרה, וניסה אותם בעשרה נסיונות, ואז הם יזכו להוליד את יצחק, והוא את יעקב, והיו יגדלו להיות עם רב, וירדו למצרים, והוא יוציאם משם ביד חזקה ובזרוע נטויה ואח"כ יצאו ברכוש גדול, כמו שמפורש ומבואר בברית בין הבתרים, התכנית לארבע מאות השנים הבעל"ט, ואח"כ יוצאים לא"י, ודור רביעי ישובו הנה, ומקימים להם את מלכות בית דוד ובונים בית הבחירה, ואז יבוא המשיח וכל העולם כולו יכירו וידעו כל ישרי תבל כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון, ואז והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, זה תכנית כל הבריאה, וכל שלב ושלב מְקַדֵּם את התכנית הזו, אבל בכל שלב ושלב של התקדמות התכנית הזו תמיד עמד השטן נגדה שעשה כל מה שביכולתו לעצור את התהליך ואת ההתפתחות של התכנית, ובודאי ניתנה רשות לשטן להשטין כנגד אברהם, וכמו שאנו רואים מכל מעשה איוב שהוא נבע כולו מההשטנה כנגד אברהם, וכל זה מפורש בפסוקים בספר איוב ובאגדות חז"ל בהרבה מקומות.

והנה כרגיל השטן עוצר או מלאיט את התהליך ע"י שמחטיא את בני האדם ומסירם מדרך ה', כלומר הוא מגביר את כוחות הטומאה, שזה מנמיך את כוחות הקדושה, וממילא התהליך עוצר, או חוזר אחורה, החטאים הופכים את התהליך שהוא הגברת כוחות הקדושה ומגבירים את כח השטן ע"י העבירות של בני אדם, ורק כאשר שב האדם בתשובה, ומתפלל בחזקה שהתשובה תתקבל, אז חוזר התהליך ומתחיל שוב את ההפעלה לקץ הימין וליום מלכות ה' בעולם, שאז בודאי נגמרה תפקיד השטן, וזה נקרא בלשון חז"ל שאז נשחט השטן, שהרי שוב אין לו תפקיד וממילא הוא בטל.

אבל אצל צדיקים כדוגמת האמהות, שחיו קודם מתן תורה והכירו את הבורא מתוך הכרתם העצמית, באמת לא שייך

ויצא תשפ"ג שלום רב (לע"נ ר' ברוך ב"ר יחיאל מיכל ע"ה) ותרא לאה כי עמדה מלדת ותקח את זלפה שפחתה ותתן אתה ליעקב לאשה. והקשה הרמב"ן מדוע עשתה כן, דבשלמא רחל נתנה את בלהה ליעקב משום שהיתה עקרה כמו שהיא אומרת ותלד על ברכי ואבנה גם אנכי ממנה, אבל לא נזכר מדוע לאה נתנה את זלפה ליעקב. והרמב"ן מתרץ שמכיון שידעה שיהיו ליעקב י"ב בנים, והיא היתה לה ארבעה, ובלהה 2, ולכן רצתה שהרוב יהיה ממנה ומשפחתה שהיא ברשותה ולא תתגבר אחותה עליה בבנים, כלומר שעכ"פ יהיה לה שש, ואז רחל לא יהיו לה יותר. ונמצא לדברי הרמב"ן שתכניתה של לאה היה שזלפה תוליד ליעקב ויהיה זה נחשב כאילו הם ברשותה משום שהיא שפחתה, אבל הדבר תמוה מדוע רצתה כן ומה החשבון בזה, כי בפסוק עצמו לא כתוב כלום על כוונתה של לאה. ונראה לבאר באופן אחר.

רואים אנו שהיו דו"ד בין יעקב ורחל כאשר לא ילדה, ולפי לשון הפסוק כעס יעקב על לשונה של רחל שאמרה הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי, וברש"י שאני איני כאבא אבא לא היו לו בנים אני יש לי בנים, וזה בתור מעשה על בקשתה שהוא יתפלל בשבילה, וכבר תמה הרמב"ן מדוע ענה יעקב לרחל שזה הוא הבעיה שלה ולא שלו, ולכן אף שיצחק התפלל בשביל רבקה אבל אני לא חייב להתפלל בשבילך, וזה דבר תמוה, וכי הצדיקים אינם מתפללים בשביל אחרים, והרי אליהו ואלישע התפללו בעד נשים נכריות, ונראה שבשביל זה תפסוהו רבותינו אל"ה הקב"ה וכי כך עונין את המעוקות, חייך שבניך עתידין לעמוד לפני בנה, היינו כמו שהיו במצרים שעמדו לפניו וחיייהם היו תלויים בהחלטתו, ודברי חז"ל שהביאם רש"י באמת תמוהים מלהבין, כי לכאורה נראה שלאחר שאמר יעקב את זה לרחל, היא לא הרגישה טוב מאד ממה שהוא אמר.

ולע"ד י"ל בדעת רש"י שכוונת יעקב היה בדוקא להביא את רחל שתרגיש מעוקה ושבורה וכאילו יש לה צרה גדולה עד כדי כך שאפילו הוא אינו מוכן לעזור לה, כי הנה באמת לא מובן מדוע היו כל האמהות עקרות, שעל שרה ורבקה ורחל מפורש בפסוק שהיו עקרות, ולאה מדויק מהפסוק שהיא היתה עקרה, שכתוב בפל"א וירא ה' כי שנאה לאה ויפתח את רחמה, ומלשון ויפתח את רחמה משמע שזה היה סגור אלא שהקב"ה פתחה, וזה מפורש בספורנו כי שנאה לאה שהכיר בה אח"כ סימני עקרה, כאמרו ויפתח את רחמה, וחשב שבשביל זה הסכימה להטעותו, משמע שאומר שמכיון שידעה לאה שהיא עקרה ואף אחד לא ישאנה לכן הסכימה להטעותו שיוכרח לישא אותו בע"כ, ועכ"פ אנו רואים שכל האמהות היו עקרות, אלא שלא נתבאר בתורה להדיא למה היה כן, מדוע לא היה אפשר לאמהות להיות פרות ורבות כדרך העולם.

ונראה לבאר, בהקדם מה שידוע מהגמ' ביבמות דף ס"ד ע"א א"ר יצחק מפני מה היו אבותינו עקורים מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים. ורעיון זה צריך הבהרה, שהרי היו הרבה צדיקים וצדקניות בעולם ולא מצינו שיעקרו משום זה, דלפ"ז היה צריך להיות שכל צדיק יעקר, וכל השבטים ומשה ואהרן ונשותיהם לא היו עקרות, א"כ מה הפשט שמצינו הנהגה כזו אצל האמהות שנתעקרו משום שנתאוה הקב"ה לתפלתן, וכל

חטא ועונש כמו לאחר מתן תורה, שהרי הם אינן מצווין ועושים, וא"כ עיקר נשק השטן אינו ע"י להעביר את האדם על דעת קונו כי הוא יודע שלא יכול לעשות את זה ולא בזה תהיה הצלחתו, ואמנם אעפ"כ הוא מנסה כפי יכולתו, כמו שעשה במעשה העקרה שהשתדל בכל כוחו להניא את אברהם מלקיים רצון בוראו, אבל למעשה הוא יכול לשל בזה, שהרי הוא עומד כנגד אנשים ממדרגה כזו שלא באים לידי חטא ובודאי לא חטא חמור שעוצר את תהליך הקדושה, ולכן ניתן לו כח אחר וכנגד כח זה רק כח התפלה לבד יכול לשוברו, והיינו שניתן לו כח בלתי מוגבל לעקר את האמהות ולעצור את התפתחות התהליך מלכת הלאה ולבוא לידי השלב הבא, ולכן כאשר נישאו אברהם ויצחק מיד כתוב ותהי שרה עקרה אין לה ולד, השטן עיקר אותה, כלומר הוא עצר את תהליכה הטבעי להורות ולהוליד, ואמנם מכיון שמפתח של לידה לא ניתן ביד שליח, ממילא השטן יכול רק לעכב אבל אינו יכול לעצור לעולם ועד, ובודאי כח התפלה עדיף מכח השטן, ולכן הוצרכו האמהות הצדקניות להרבות בתפלה, משום הכח העצום הזה של השטן שיכול לעקר אותן, וזה הפשט שהקב"ה שמתאוה לתפלתן של צדיקים אמנם נתן את הכח הזה לעקר את האמהות בידי השטן, אבל גם נתן להם את כח התפלה שיכול להתגבר על כח השטן, אבל זה דבר מיוחד דוקא אצל האמהות [וכן אצל חנה, וכדלהלן] שתפקידן להביא לעולם את זרע ישראל וגרעין מלכות בית דוד, ומכיון שהקב"ה מתאוה לתפלתן לכן ניתן להם כח התפלה וגם ניתן לשטן כח עצום של מניעת כח הלידה, ועכשיו הם יתמודדו זה כנגד זה, ובסופו של דבר בודאי הם ינצחו, אבל עד שזה יקרה עוד יעברו הרבה שנים, של מרידות, של כעס, של מריבה, של כאב לב, של פקפוקי אמונה, עד שבסופו של דבר הצליחו האמהות להיות אמהות, ולכן הם נקראות אמהות, כי הם התגברו על עיכוב השטן שלקח מהם את כח הלידה במשך עשרות שנים.

וכפי שאנו רואים זה לקח הרבה זמן, ובודאי שרה התפללה כל ימיה, אבל לא הצליחה לחדור תחת עיכוב השטן, ולכן היא ניסתה להגביר את כח התפלה שלה בכדי שתתקבל יותר, וזה הפשט שאמרה לאברהם בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה, שהספורנו ביאר שזה כח טבעי לעורר כח האמהות, וזה דבר שאין אנו מבינים היטב, אבל רש"י פירש בזכות שאכניס צרתי לתוך ביתי, ומדוע זה נחשב כזכות, הלא כל אחד מבין שזה יגרום למריבה, גם שרה וגם אברהם הבינו זה כמו שאכן קרה, שהגר זלזלה בה, ושרה כעסה על אברהם, ישפט ה' ביני ובניך, דברים קשים, כאילו אברהם פגע בה, וזה דברים שאנו לא מכירים אצל האבות הקדושים, וכבר ראינו ושמענו אלו המפרשים דברי תורה בהבנה שטחית שכאילו היתה כאן בעיית שלום בית בין א"א לשרה, אבל הפשט הוא ההיפך, הכוונה היתה כאן מסירות נפש מצד שרה להגביר את כח התפלה, שידעה שהקב"ה מתאוה לזה, ובדוקא משום זה יש לה כח כ"כ גדול לשטן ולעכב ולעצור, אבל הבינה שרה שקרוב ה' לנשברי לב ואת דכאי רוח יושיע, אי אפשר להתפלל לה' ולקוות להצלחה אם עושים כח מתוך כסא הגבירה, מתוך בעלת הבית שיש לה שפחות ועבדים העושים את רצונה והיא נוהגת בשררה בשלום ובשלוחה, תפלה כזו היא תפלה של גבהות ושל גסות, זה תפלה של תביעה וטענות, אבל התפלה צריכה להיות ממעמקים קראתיך ה', מבטן הדג, מן המצר קראתי קה, כאשר האדם מבין

שכלו כל הקיצין, והוא שבור וכל עזותו וגאוותו נשברת, הוא לא הגביר החזק אלא אדם שמצפה לישועת ה' כמו כל עני וכל קשה יום, זה תפלה אחרת לגמרי, זה תפלה שהגמ' אומרת עליה שכל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה, ובפרט אם האשה מאונה ע"י בעלה ומורידה דמעות אז היא בטוחה שתפלתה תתקבל, ולכן הורידה שרה את עצמה מכס הגבירה, והכניסה שפחתה להיות צרתה בביתה, ופתאום שרה והגר הם הגבירות ביחד במקום להיות בעל הבית ושפחה, שזה מובטח שיערער את שלטונה, ויפריע את שלום ביתה, והיא תרגיש מאונה מבעלה, וזה אמנם לא דבר שמרגיש טוב, אבל זה מגביר את כח התפלה וממילא היא יכולה להתמודד עם השטן, זה המלחמה בעקיפין שהוצרכה שרה לנהל נגד השטן, וזה אמנם לקח הרבה זמן עש שהה עבד, כי שה הוצרכה לעמול קשה על השפלה גדולה זו כמו שאנו יודעים מהסיפור עם הגר, אבל בסופו של דבר זה היה מסירות נפשה של שרה, מסירות שלום ביתה ומדרגתה, בכדי להוליד, ולכן היא נקראת אם!

והנה לאחר שהפסיד השטן את המערכה נגד שרה ונולד יצחק, התפתחות השלב הבא, עכשיו בא השטן לעכב את תולדותיו של יצחק, ולכן מתעקרת רבקה ע"י עיכוב השטן שלא להמשיך את המהלך הלאה, אלא שאצלה לא היה שייך להגביר את כח התפלה ע"י הכנסת צרה בתוך ביתה כמו שעשתה שרה, כי מכיון שיצחק הוא עולה תמימה אסור לו לישא שפחה, כ"כ רש"י [כ"ה פכ"ו], אבל יצחק ורבקה הבינו מיד שהכל תלוי בכח התפלה, הם לא הוצרכו לדירבוך מבחון, משום שהם כבר ראו שתפלת שרה נענתה רק כאשר הרגישה שהיא בצרה והיא צריכה להתפלל במדרגה גדולה יותר, ולכן הם התחילו מיד במדרגה הגדולה ביותר של תפלה ששייך להגיע אליה, ולכן כתוב ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו, ופירש"י הרבה והפציר בתפלה, וזה לשון ויעתר, שאין זה לשון תפלה אלא לשון ריבוי והפצרה [שפת"ח], וזה תפלתן של צדיקים שהתאוה לה הקב"ה, ומצינו בסוכה דף י"ד ע"א א"ר אליעזר למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר (ופירש"י דכתיב ויעתר יצחק לה') לומר לך מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום אף תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממתן אכזריות למדת רחמנות, הרי שאף שהשטן הצליח להפכה לעקרה, וי"א שגם יצחק היה עקר, אבל התפלה ברמה כזו הפכה את גזירת העקירה למצב של פו"ר, והיא הרתה תאומים, שהצליחה בתפלתה נגד עיכוב השטן. אבל אפילו לאחר העיבור השטן לא מרפה, כי הוא אף פעם לא מרפה, ולכן הוא הגביר את צער העיבור שלה עד שאמרה רבקה א"כ למה זה אנכי, ופירש"י למה זה אנכי מתאוה ומתפללת על הריון, כלומר אכן הצלחנו בכח התפלה להתגבר על השטן, אבל צער העיבור כ"כ קשה עד שכל זה איננו שווה לי ומי צריך את זה, וכל זה היה מעצת השטן להשבית את העיבור, עד שהלכה לשם והוא הסביר לה מה השטן עושה כאן, ואז נתפייסה דעתה.

והנה אצל לאה זה הלך באותו מהלך אבל בקלות יתר, וזה כמעט מפורש בפסוק שמכיון שראה הקב"ה ששנואה לאה ממילא פתח את רחמה, ומפורש במד"ר (עא-א) על פסוק זה וירא ה' כי שנואה לאה כו' מה דכתיב כי שומע אל אביונים ה' ואת אסיריו לא בזה, וסומך ה' לכל הנופלים, הרי שמחמת זה נענתה לאה, וזה בודאי קשור עמש"כ הרמב"ן ע"פ חז"ל שמכיון שראה יעקב שלא רימתהו כליל הנשואין נתן דעתו לגרשה, כלומר

לאה היתה כבר מאונה מבעלה כבר בתחלת הנשואין, ולכן וירא ה' כי שנואה לאה, פירש הרמב"ן חמל עליה שלא יעזבנה, כי היא היתה בסכנת גירושין, ורק אם יהיו לה בנים מיד אז יסכים יעקב להשאירה כלשון חז"ל: וכיון שפקדה הקב"ה בבנים אמר לאמן של אלו אני מגרש, ולכן התפלה שלה היה מעומק הלב, כי היא עומדת בסכנת גירושין ולחזור הביתה ללבן או יותר גרוע להנשא לעשו, דבר שבכחה עליו כל חייה, לכן ויפתח את רחמה, כי התפלה הועילה, אי אפשר היה לה להגיע לדרגה יותר גדולה של תפלה, וממילא המדרגה של תפלה שהתאווה לה הקב"ה כבר מלאה סאתה, וממילא אין טעם להשאירה עקרה וממילא ויפתח את רחמה.

ובאמת לפ"ז נראה שזה כוונת הפסוק שלאחר יהודה כתוב ותעמוד מלדת, ולכאורה זה מיותר, אבל הכוונה שהיא איבדה את כח הלידה, שמכיון שלא ילדה הרי שוב לא היתה שנואה, שכן אמרה בעצמה כי ראה ה' בעיני כי עתה יאהבני אישי, וכן אצל שמעון כי שמע ה' כי שנואה אנכי ויתן לי גם את זה, וכן אצל לוי, ולכן אחר שהודה לה' על יהודה שנטלה יותר מחלקה, ממילא כתוב ותעמוד מלדת, כלומר כי מכיון ששוב אינה שנואה ממילא אין שום טעם שתלד יותר, שהרי ה' פקד אותה רק משום שהיא שנואה ועכשיו הוא אהובה, כלומר שתחזור לעקרונה, שהרי בעיני השטן כל שבט ושבט הוא תהליך התפתחות כלל ישראל, ואם הוא יכול לעצור מבעד לידת עוד שבטים בודאי הוא יעשה כן, ולכן עמדה מלדת משום שהשטן עצרה ששוב אינה שנואה.

ולכן עכשיו שרחל עקרה כבר הרבה זמן, ובודאי היא התפללה אבל מכיון שהיא לא נענתה היא באה בתביעה אל יעקב, שלדעת רש"י הוא מאשימה אותו שלא התפלל מספיק כמו שהתפלל יצחק בשביל רבקה, והיינו שלא מצינו אצל יעקב לשון ויעתר אל ה' שתפקד רחל אשתו, וא"כ הלא לא הגיע למדרגת התפלה הגבוהה ביותר שלה מתאווה הקב"ה מהצדיקים, וא"כ זה אשמתו שהיא לא נפקדה, ועיין רמב"ן שכתב נקודה זו שרחל חשבה שמוטל על יעקב להתענות וללבוש שק ואפר ולהתפלל, וזה היה לפי דעתה התפלה הגבוהה ביותר שיכול להגיע ולזה הקב"ה מתאווה, מדרגת ויעתר.

אלא שיעקב הבין שזה לא הבעיה האמיתית כאן, ואפילו אם יגיע למדרגת תפלתו של יצחק של "ויעתר" גם זה לא יועיל עכשיו, שבשלמא אצל יצחק הרי השטן באמת לא נלחם כ"כ, כי הלא ע"י לידת יעקב גם השטן מתפרנס ומתחזק שהרי יעקב בא בעיסקת חבילה עם עשו, ועשו הוא יהיה שלוחו של השטן בעולם והוא יחטיא את בני ישראל ויעשה כל מה שיוכל לעצב ולחפריע נגד כוחות הקדושה, ולכן זה אחד מתחבולותיו של השטן שהוא בטוח שבסופו של דבר יגבר עשו על יעקב, ולכן הוא הנמיך את התנגדותו, וממילא התפלה מתקבלת בקלות יותר, ולכן קיבל הקב"ה את תפלת יצחק בקלות יחסית, אבל לידת רחל זה לידת יוסף, וזה הלא מסביר רש"י להלן [ל' פכ"ח] שנולד שטנו של עשו שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש כו' משנולד יוסף בטח יעקב בהקב"ה ורצה לשוב, ולכאן כאן השטן מגביר את התנגדותו, כי זה אצלו מלחמת מצוה עד השרדותו, כל קיומו מוטל על כך המאזנים אם רחל תיפקד, ולכן כנגד התנגדות של השטן צריכים להגביר את כח

התפלה עוד יותר, וצריכים לבא מעומק ומשבירת לב שאין כדוגמתה, ולכן אמר לה שמכיון שיש לו בנים והוא לא מרגיש את עצמו כשבור לגמרי, וא"כ הוא לא יכול להגיע למדרגה זו, אבל רחל מכיון שאין לה בנים והיא שבר כלי היא זו שצריכה להתפלל, ולכן אמר לה שהיא צריכה להשפיל את עצמה ולהגיע למדרגת ממעמקים, ולכן אמר לה זקנתי הכניסה צרתה לביתה, כלומר היא השפילה את עצמה, ולכן ענתה לו אם הדבר הזה מעכב הנה אמתי בלהה בא אליה, ובזה היא מסכימה להתפלל ממצב של ממעמקים, ולכן אמרה ואכנה גם אנכי ממנה כשרה, כלומר כמו ששרה השפילה את עצמה וממילא זכתה בכל תפלתה להגיע למדרגה הגבוהה ביותר של תפלה, שלזה מתאווה הקב"ה, כמו כן היא ראתה את עצמה, אבל יעקב הוכרח לעשות כן, ולכן אין טענה כלל של וכי כך עונין את המעוקות, אדרבה תפלתה יכולה להצליח רק אם היא מרגישה את עצמה מעוקה, ובלי זה אין סיכוי ללידת יוסף נגד התנגדות השטן, ולא דומה זה למה שעשו יצחק ורבקה, אלא היא צריכה לדלג דור אחד ולחזור למודל של שרה, וזה היה הדיון בין רחל ליעקב, שפשוט שרחל לא רצתה את זה מלכתחלה, דלהכניס צרתה לתוך ביתה זה דבר מכאיב, מבייש, מביא צרות, זה עושים רק אם אין עצה אחרת, ולכן דעת רחל מתחלה היה שמספיק לעשות כמו שעשו יצחק ורבקה, ולכן טענה שיעקב אינו עושה כמו שעשה יצחק, ולזה ענה לה יעקב שזה לא יספיק כאן וצריכים לעשות כמו שעשו אברהם ושרה.¹

ואכן אנו רואים שיעקב צדק, וזה לא היה תפלתו ששברה את ההתנגדות השטן אלא זה היה תפלת רחל, שהרי אצל יצחק ורבקה, אף ששניהם התפללו כמש"כ ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו, זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוית זו ומתפללת, אבל למעשה כתוב ויעתר לו ה', ופירש"י לו ולא לה, כלומר שתפלת יצחק היה מספיקה אפילו בלי תפלת רבקה, ואולי זה כפי שאמרנו משום שהתפלה הביאה לעולם גם את שלוחו של השטן בדמות עשו, אבל אצל רחל כתוב ויזכר אלקים את רחל וישמע אליה אלקים, והיינו שאף שהיא טענה שזה הכל התפלה של יעקב שלכן טענה נגדו, אבל יעקב אמר לה שהכל תלוי בכח תפלתה, ובודאי הוא צדק משום שה' שמע אל תפלתה, שבאה בכח התפלה ממעמקים של השבורי לב. ונראה שזה נכלל גם במש"כ רש"י ויזכר אלקים את רחל, שמקודם הוא פירש בשם מדרש אגדה שזכר את זה שמסרה הסמנים לאחותה, אבל באמת ביאור זה תמוה לפי הפשט, שהרי זה אירע לפני י"ד שנה, ומדוע עלה הזכרון לפניו עכשיו, הרי שום דבר לא נשתנה אצלה, ובודאי שזה הוקשה לרש"י עצמו ולכן כתב ביאור שני על פי דרך הפשט וז"ל ושהיתה מצירה שלא תעלה בגורלו של עשו שמא יגרשנה יעקב לפי שאין לה בנים ואף עשו הרשע עלה בלבו כששמע שאין לה בנים, והרי זה להדיא כמו שנתבאר, שבודאי זה מחמת כח התפלה, אבל התפלה שלה בא מתוך עומק הצרה, שבמחשבתה עלה הרעיון שאם לא תפקד היא תתגרש מיעקב ותעלה בגורלו של עשו, וזה מפיח ומבהיל כ"כ עד שהבינה שאין לה מקור הצלה אחר חוץ מלפנות להשי"ת מתוך המצב של קרעו לבבכם ואל בגדיכם, ורק תפלה מעין זה – שלה התאווה הקב"ה, היא סילקה את התנגדות השטן עד שנולד יוסף שהוא הכח המתנגד אל השטן. ונקודה זו מפורשת בספורנו:

ויזכר אלקים את רחל שהשתדלה להוליד בהכניסה צרתה לביתה, הרי להדיא כמש"כ.

ולפ"ז יש להבין מעשה לאה, שהבאנו לעיל תמיה הרמב"ן על מה עשתה כן, ולפי דעתו כוונתו היתה שתוליד זלפה עוד בנים, ועיי"ש. אבל לפמש"כ לא כיונה שזלפה תוליד ליעקב, אלא כיונה בזה להכניס צרתה לביתה כמו שעשתה שרה וכמו שראתה שעשתה רחל, והיינו שמכיון שעכשיו היא אהובה ממילא כח תפלתה נחלש, אבל אם תכניס צרתה לתוך ביתה, כלומר נותנת עוד אשה ליעקב, ממילא היא תרד ממדרגתה הרמה שהיא נמצאת בו, וממילא יתגבר כח תפלתה [וכמפורש בפ"ז וישמע אלקים אל לאה, והיינו שהתפללה, וכן פירש באוה"ת], וממילא היא תזכה להריון, כלומר שהיא התאוה להעמיד עוד שבטים, וזה מה שאומרת לאה בלידת יששכר נתן אלקים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי, אבל לא בגלל שזלפה תוליד, אלא שלא תוליד.

ולכן אצל רחל כשנתנה את בלהה כתוב [ל' פ"ג] הנה אמתי בלהה בא אליה ותלד על ברכי ואבנה גם אנכי ממנה, אבל אצל לאה את זלפה כתוב [פ"ט] ותקח את זלפה שפחתה ותתן אותה ליעקב לאשה, והיינו משום שרחל רצתה שבלהה תלד בכדי שתוכל לגדל את בניה על ברכיה, שהרי לא היו לה בנים, אבל אצל לאה עיקר הכוונה היתה ליתן את זלפה בתור אשה ליעקב אבל לא ציפתה שזלפה תלד, אלא אדרבה היא רצתה לילד עוד ובזכות שאכניס צרתי היא קיוותה לזכותים, ולכן באמת לקחה את זלפה שהיתה תינוקת בשנים, ואפילו עיקר הוסת לא היה לה (ילקוט מע"ל), והעיקר הוא רק שיהיה עוד אשה ליעקב, ובאמת לא חשבה שתלד, ולכן כאשר פתאום ילדה זלפה אז אמרו בא גד, ופירש"י מזל טוב, והיינו שזה לא היה בתכנית ובא בתור הפתעה, ולכן מזל טוב!

עכ"פ הכנסת הצרה לביתה שבר את התנגדות השטן ורחל הרתה וילדה את יוסף. ואפשר שזה טמון במה שאמרה רחל לאחר שנפקדה ותאמר אסף אלקים את חרפתי, והנה לפי הפשטות החרפה הוא עקרותה, אלא שלא ברור מדוע זה נקרא חרפה, דהלא זה לא אשמתה, ולכן באמת מביא רש"י ביאור אחר בדרך אגדה שכל זמן שאין לאשה בן אין לה במי לתלות סריונה ומשיש לה בן אז היא מאשימה את הילדים שלה בסריונה, והנה זה ודאי דברי אגדה ואינו פשוט כלל, וא"כ עדיין לא ברור מה היא החרפה. וגם הראשונים מתקשים בתיבת אסף, שמה הפשט ש"אסף" את חרפתה, ורש"י מפרש מלשון הטמנה, כלומר שהחרפה שהיא עקרה שהיה דבר שהיה ידוע בעולם עכשיו נטמן, כי הוא שוב לא עקרה והביא כמה ראיות לזה, אמנם תמוה שהלא עכשיו היא הולידה החרפה פסקה לגמרי ולא היתה בשום מקום וא"כ מדוע זה מוטמן, ולכן הביא הרמב"ן פירוש הראב"ע ש"אסף" יכול להיות מלשון כרת, כלומר הפסיק כמש"כ בירמיה ונאספה שמחה וגיל. אבל הרמב"ן עצמו מעורר שמאונקלוס

שתרגם "כנש" לא משמע שזה לשון הטמנה, שכנש זה לשון אסיפה וקיוון, וביאר שעכשיו שילדה אז החרפה שלה תתקבץ ולא תתפזר משום שכבר לא ידברו בה אנשים בחוצות, הרי שיש לנו שלשה ביאורים בראשונים בביאור ענין האסיפה.

ולע"ד, שאף שבודאי כל זה דברי אלקים חיים, אבל לכל הפירושים יש להפליא שזה הוא מה שעלה על דעת רחל כאשר נולד יוסף, וכי כל הבעיה היה מה יאמרו הבריות, וכי רחל שמסרה את הסימנים ללאה אחותה וזה היה הבושה היותר גדולה שיכול בן אדם לסבול, שבליל החתונה מחליפים את הכלה בכלה אחרת, את זה היא יכולה לסבול ועשתה בגאון, אבל את החרפה של העקרות, שלא היה אשמתה כל עיקר, זה הפריע לה כ"כ עד שבסופו של דבר כאשר נולד לה בן, עיקר שמחתה וחזרתה ששוב לא תהיה לה בושה וחרפה מעקרותה, הדברים גבוהים מבינתנו.

ועיין בספורנו שכנראה הוקשה לו לפרש כן מחמת קושיא זו, ולכן חידש שהחרפה היא לא העקרות אלא שה' קיבל את תפלת אחותי ולא קיבל תפלתי, כלומר זה חרפה נגד צדקותה של לאה, וזה מובן היטב עם מש"כ רש"י לעיל שקנתה של רחל בלאה על מעשה הטובים אמרה לולא שצדקה ממני לא זכתה לבנים, ולפ"ז החרפה היא חרפה רוחנית, וזה אפשר להבין קצת במחשבתה של רחל. אבל עדיין תמוה שרחל שמסרה את הסימנים, ובודאי ידעה היטב מצדקותה של לאה, שתרגיש חרפה בזה שה' שעה אל תפלת לאה ולא שעה אל תפלת רחל, והרי זה כמעט כמו קין והבל.

אבל לפמש"כ יש להציע ביאור חדש לולא דברי הראשונים, שהחרפה כאן אינו חרפת עקרותה, אלא החרפה היא שהכניסה צרתה לביתה, שזה באמת דבר שקשה מאד לאדם לעשות וזה הולך לגמרי כנגד טבעו, מי הוא זה שרוצה לקלקל את שלום ביתו ואת היחס עם בעלה ולהכניס צרה לביתה רק בכדי לשבור את רוחה ואת מעמדה ובמקום להיות העקרת הבית, הגבירה, היא נהיית כמו אחת מהשפחות, זה באמת חרפה ובזיון גדול, אבל רחל עשתה כן משום שהבינה לאחר השיעור של יעקב שאין מנוס מצעד כה דראסטי, בלי זה לא יעזור כח תפלתה, ולכן הסכימה לזה בלית ברירה, כי אם זה יעבוד אז זה כדאי, ואם זה לא יעבוד אז ביותה את עצמה ואת מעמדה בלי שם סיבה וזה בודאי סיבת בזיון וחרפה גדול מאד, ולכן עכשיו שזכתה לבן וה' זכר אותה בגלל זה שהכניסה צרתה לביתה כמו שדייקנו מרש"י וכמפורש בספורנו, עכשיו באמת הקב"ה אסף את חרפתה, או שנאמר כרש"י שהוא הטמין את זה, או כמו הראב"ע שהוא כרת את זה, או כהרמב"ן שהוא אסף את זה ושוב לא ידברו ע"ז אנשים בחוצות, אבל מובן היטב גודל הכרת הטוב שלה להקב"ה על שהצליחה לשבור התנגדות השטן ע"י שקיבלה על עצמה, אבל עכשיו שוב אין זה חרפה, כי רואה כל העולם שזה היה הדבר הנכון לעשות ונתברכה ע"י הקב"ה.

הרגיש בזה חסד, ולכן זה מודגש. וכן הוא לפי פשוטו ענין האביב שהיה להם בשעת יציאת מצרים [עיין רש"י סוף בא], שזה דבר קטן שצריכים להרגיש בתוך החסד הגדול, ומי משכיר בחסדי הבורא, מכיר בכל נקודה ונקודה, ודו"ק.

2. ועיין קוה"ת חוברת צו דף שצו שביאר הגדלות בזה שרצתה רחל להודות על כל נקודה ונקודה של החסד, שמלבד החסד הגדול שזכתה להעמיד שבט, אבל כאשר מודים להקב"ה יש מקום להודות לו על כל נקודה, ואפילו הדבר הקטן ביותר, עיי"ש. ויש להשוות את זה לריח טוב שליוה את יוסף בדרכו לעבדות מצרים, שלכאורה זה דבר שולי, אבל יוסף